

OBSAH

	Sled událostí	7
	Úvod Robert Gildea a Ismee Tamesová	13
Kapitola 1	„Za naši i vaši svobodu!“: transnacionální zkušenosti ve španělské občanské válce, 1936–1939 Samuěl Kruizinga a Christina Diacová, Enrico Acciai, Franziska Zauggová, Ginta Ieva Bikšeová, Olga Manojlović Pintarová a Yaacov Falkov	31
Kapitola 2	„Španělský matrix“: transnacionální katalyzátor evropského protinacistického odboje Yaacov Falkov, Mercedes Yusta-Rodrigová a Olga Manojlović Pintarová, Diego Gaspar Celaya, Cristina Diacová a Jason Chandrinós	60
Kapitola 3	Tábory jako tavicí kotlíky transnacionálního odboje Robert Gildea a Jorge Marco, Diego Gaspar Celaya, Milovan Pisarri, Enrico Acciai, Bojan Aleksov a Yaacov Falkov	88
Kapitola 4	Z vojenské uniformy do odboje a zpět Zdenko Maršálek a Diego Gaspar Celaya	120
Kapitola 5	Ze své podstaty transnacionální: evakuační síť Megan Koremanová, Diego Gaspar Celaya a Lennert Savenije	150

Kapitola 6	Transnacionální pohledy na Židy v odboji	178
	Renée Poznanskiová, Bojan Aleksov a Robert Gildea	
Kapitola 7	SOE a transnacionální odboj	212
	Roderick Bailey	
Kapitola 8	Transnacionální partyzáni v „roztržitých zónách“ Balkánu a východní fronty	245
	Franziska Zauggová, Yaacov Falkov a Enrico Acciai, Jason Chandrinov, Olga Manojlovič Pintarová, Srdjan Milošević a Milovan Pisarri	
Kapitola 9	Transnacionální povstání: Varšava, Paříž, Slovensko	282
	Laurent Douzou, Yaacov Falkov a Vít Smetana	
Kapitola 10	Poválečné životy a vzpomínky	315
	Robert Gildea, Olga Manojlovič Pintarová a Mercedes Yusta-Rodrigová, Jorge Marco, Diego Gaspar Celaya, Roderick Bailey, Jason Chandrinov, Cristina Diacová, Zdenko Maršálek, Franziska Zauggová, Bojan Aleksov, Yaacov Falkov a Megan Koremanová	
	Závěr	354
	Ismee Tamesová a Robert Gildea	
	Doslov k českému vydání	376
	Zdenko Maršálek	
	Seznam pramenů a literatury	381
	Seznam ilustrací	413
	Seznam map	416
	Seznam autorů	417
	Seznam zkratk	422
	Poděkování	426
	Rejstřík jmenný	428
	Rejstřík místní	433

KAPITOLA 2

„ŠPANĚLSKÝ MATRIX“: TRANSNACIONÁLNÍ KATALYZÁTOR EVROPSKÉHO PROTINACISTICKÉHO ODBOJE

Yaacov Falkov, Mercedes Yusta-Rodrigová

a

Olga Manojlović Pintarová, Diego Gaspar Celaya,
Cristina Diacová a Jason Chandrinos

V noci 13. listopadu 1941 se skupina sovětských důstojníků Jihozápadního frontu sešla u dlouhovlnného rozhlasového vysílače v ruské Voroněži. Rozsáhlý postup nacistů do sovětského vnitrozemí ještě nebyl zastaven a náčelník ženijního oddělení štábu Jihozápadního frontu Georgij Něvskij nakrátko odložil řízení bojových úkolů ve prospěch vysoce tajné záškodnické operace. Jednalo se o bezdrátové odpálení sofistikovanych, rádiově řízených min v nacisty okupovaném Charkově na Ukrajině, ležícím přibližně tři sta kilometrů na jihozápad od Voroněže. Skupina ženistů sestávající z vojáků Rudé armády a španělských republikánských exulantů – veteránů občanské války, které Moskva přijala v letech 1939–1940 a umožnila jim, aby se připojili k boji proti nacismu – v předcházejících týdnech opatrně rozmístila rozsáhlou spleť těchto min v centru Charkova a na jeho předměstích. Výbuch zničil řadu důležitých budov a objektů a zabil desítky nacistických důstojníků a vojáků. Velení Rudé armády považovalo akci za významný operační úspěch. Sovětský velitel plukovník Ilja Starinov, sám veterán španělské občanské války, ve svých poválečných pamětech o španělských

republikánech napsal: „Teď, o mnoho let později, se hluboce skláním před těmi, kteří přežili, i před těmi, kteří zemřeli při hájení svobody a spravedlnosti.“¹

Tato kapitola poukazuje na skutečnost, že takzvaní „španěláci“ vytvořili jakýsi matrix, živné podhoubí poskytující organizaci, dovednosti a motivaci, které na místní i celostátní úrovni podněcovalo a urychlovalo rozvoj odbojového hnutí v zemích okupovaných fašistickými a nacistickými silami od Francie po Sovětský svaz. Mezi „španěláky“ patřili španělští republikánští vojáci i veteráni z interbrigád nucení uprchnout ze země po zániku republiky. Své bojové dovednosti a vůdčí schopnosti mohli nabídnout různorodým, nově se formujícím odbojovým skupinám, protože ve španělské občanské válce nabyli bohatých zkušeností a praktických znalostí v oblasti velení, techniky boje a činnosti v ilegalitě. Díky mnohaleté politické práci si též osvojili přísnou disciplínu, získali ohromnou motivaci k antifašistickému a antinacistickému boji a toužili se pomstít za prohranou občanskou válku. Můžeme také říct, že v ideálním případě spojoval španělské republikánské vojáky a interbrigadisty pocit bratrství, společného údělu a historického poslání.

Pokud jde o disciplínu, efektivitu a jednotu španělských bojovníků, žádný předem daný jednotný názor neexistoval. Dokonce i samotná Kominternu měla během španělské války řadu pochybností ohledně životaschopnosti interbrigád, jež sama organizovala. Nedávno uvolněné spisy Kominterny ukazují, že na jaře 1937 agenti Kominterny ve Španělsku a jejich nadřízení v Moskvě úzkostlivě sledovali zprávy z Komunistické strany Francie a informace prosáklé z francouzského nekomunistického tisku, jakými byly *L'émancipation nationale* a *L'écho de Paris*, o třenicích mezi různými národnostními skupinami v interbrigádách. Některé tyto zvěsti a uniklé informace, údajně založené na dopisech francouzských interbrigadistů příbuzným a známým, tvrdily, že:

¹ STARINOV, Ilja. *Zapiski diversanta*. Moskva: Almanach Vympel, 1997, s. 209.

BOJOVNÍCI BEZ HRANIC

Mapa 2: Východní fronta, červenec 1943

Naše velitele vůbec nezajímáme; všechny nejvyšší pozice v generálním štábu jsou obsazeny Němci a Poláky (...) Velení nelze nazvat jinak než diktatura (...) Posílají nás na jatka (...) Všichni francouzští soudruzi se chtějí vrátit domů.²

V podobném duchu se nesl také dopis belgického dobrovolníka Vasila Vesova ze září 1938. Vypovídá o napětí, jež panovalo v taktickém velení interbrigád mezi švýcarským komunistickým majorem Ottou Brunnerem a jeho srbským druhem Dimitrijem Georgijevičem, jenž se „údajně obklopil krajany ze Srbska“.³

Další konflikty se rozhořely kvůli nacisticko-sovětskému paktu ze srpna 1939 a vypuknutí války následujícího měsíce. Sovětská verze uváděla, že válku vyhlásili britští a francouzští „imperialisté“ a že na mnohé zahraniční bojovníky byl vyvíjen nátlak, aby vstoupili do Francouzské cizinecké legie nebo polských ozbrojených sil formovaných ve Francii. Výzva Komunistické strany Francie francouzským komunistům a veteránům španělské občanské války na francouzské půdě, aby podpořili francouzské válečné úsilí, byla podle zprávy Kominterny, napsané v němčině neznámým zdrojem a datované 15. listopadu, chybou. Výzva údajně umožnila vznik „různých interpretací charakteru války“ mezi členy francouzské komunistické strany a „španěláky“. Tento destruktivní politický rozpor, pokračuje anonymní zdroj, ještě přizívoval *nationale Isoliertheit* neboli „národnostní izolacionismus“ mezi veterány interbrigád v různých internačních táborech i mimo ně:

Jednotlivé skupiny (...) nebyly vždy úspěšné ve snaze překonat sklony k národnostnímu izolacionismu a zaujmout správné stanovisko ve prospěch celé strany.⁴

² RGASPI, 49512/93, fol. 3–4, „Iz ‚Eko de Pari‘ ot 19. IV. 1937 g.“, 3. 5. 1937.

³ RGASPI, 545/6/1519, fol. 12. VESOV, Vasil, „Perechen' voprosov kasaiushiisia instr. TsK Roberta“, 1. 9. 1938.

⁴ RGASPI, 495/12/9, fol. 122–48, „Resolution der Interbrigaden vom 15. 11. 40 zur Einschätzung der Lage, der Arbeit und der Aufgaben der Interbrigaden in der Zeit der Internierung in den französischen Lagern (Erhalten am 19. 3. 41 durch Friedrich Wolf.)“.

Mnoho národnostních skupin veteránů interbrigád včetně polských, československých, německo-rakouských, italských, rumunských nebo maďarských čelilo kritice. Například Poláci byli prezentováni jako ti, kdo se jen neradi vzdávají svých sklonů k diskrétnímu, „rodinnému způsobu“ řízení. Zpráva došla k závěru, že jedinou možností, jak obnovit soudržnost interbrigád vytvořenou během španělské občanské války, je vnutit bývalým interbrigadistům a jejich kolegům z PCF světový názor diktovaný Moskvou. Pisatel trval na tom, že „jednota a válečné dovednosti interbrigád by měly být udržovány zdravým politickým sdružením všech jednotek interbrigád, politickým sjednocením všech národnostních skupin a vhodnou koordinací jejich spolupráce.“⁵

To všechno sice možná znělo hezky, ale po porážce Španělské republiky prchali interbrigadisté se španělskými republikány přes Pyreneje do Francie nebo přes Středozemní moře do severní Afriky. Francouzská policie zatkla čtvrt milionu španělských republikánů a internovala je v provizorních táborech podél pyrenejské hranice či v severní Africe.⁶ Někteří bývalí interbrigadisté se pokusili vrátit do rodných zemí, odkud ale často utekli před perzekucí. Navíc většina těchto zemí teď spadala pod vládu nacistů. Jen málo „španěláků“ dostalo pozvání Moskvy a našlo útočiště v Sovětském svazu. Prohráli válku s Frankovými nacionalisty a nebyli v takovém postavení, aby se mohli pustit do boje s herkulovskými silami fašismu a nacismu.

Nicméně, když v okupovaných zemích jako Francie, Polsko a Jugoslávie začal aktivní odboj, často se tak dělo pod vedením bývalých interbrigadistů či španělských republikánů. Existují pro to tři důvody: Zaprvé navzdory příběhům národního osvobození vytvořeným po válce byli lidé všeobecně vyděšeni porážkou, okupací a represemi ze strany fašistů a nacistů. Odbojové hnutí se zpočátku projevovalo sporadicky a váhavě a zapojila se do něj jen velmi malá část obyvatelstva. Zadruhé rozprášení a dezorientování interbrigadisté a španělští republikáni za sebou měli službu ve specifických vojenských formacích, kde získali nemalé bojové zkušenosti a v nichž panovala kázeň a pocit soudržnosti, a ty bylo možné

⁵ Tamtéž.

⁶ GILDEA. *Fighters in the Shadows*, s. 215; viz níže, kapitola 3.

v nových podmínkách obnovit. Mezi zmíněné formace patřila mj. XIII. mezinárodní brigáda, pojmenovaná po polském bojovníkovi za nezávislost z 19. století a hrdinovi Pařížské komuny Jaroslawu Dąbrowském, a XIV. partyzánský armádní sbor. Zatřetí, jak naznačuje zpráva z listopadu 1940, mezinárodní komunistické hnutí dychtilo podpořit bývalé interbrigadisty a řadové komunisty ochotné zapojit se do odboje. Pokud jde o situaci ve Francii, bývalý rumunský interbrigadista György Adorján po válce vzpomínal, že:

Prvními francouzskými komunisty, kteří se chopili zbraně, aby se postavili nacistům, byli bývalí dobrovolníci z interbrigád. Soudruhy, kteří bojovali ve Španělsku a byli drženi v internačních táborech, nebylo třeba přesvědčovat. Jejich odhodlání bylo obrovské, i když jejich fyzickou kondici vážně poznamenala léta bojů a strádání. Rozhodně splnili svou povinnost jako komunisté, jako revolucionáři.⁷

Potvrzením Adorjánova svědectví je výpověď jeho krajanky a bývalé rumunské spolubojovnice Charlotte (Sarolty) Gruiaové, že „ti, kdo bojovali ve Španělsku v interbrigádách, byli prvními z nás, kdo se zapojili do francouzského odboje.“⁸

TROJICE ZAKLADATELŮ TRANSNACIONÁLNÍHO ODBOJE VE FRANCII

První odbojové aktivity ve Francii měly podobu sporadických protestů či demonstrací nebo se týkaly malých skupin, které usilovaly o propuštění válečných zajatců, získání vojenských zpravodajských informací či o šíření propagandy. Ozbrojený odboj začal v létě 1941 krátce po napadení Sovětského svazu Německem a odehrával se pod taktovkou komunistů. Vedla ho trojice komunistů – Francouz, Katalánc a Rumun – veteránů z interbrigád. Jejich úkolem bylo ustavit vojenské křídlo (*Organisation Spéciale*) Organizace přistěhovaleckých dělníků (*Main d'Oeuvre Immigrée*, MOI) založené komunistickou stranou v roce 1926.

⁷ NAR, sbírka č. 60, spis 135, s. 15, 19.

⁸ Tamtéž, s. 72.